

JOSEPHINE QUINN

Västvärldens födelse

EN FYRATUSENÅRIG HISTORIA

ÖVERSÄTTNING NICLAS HVAL

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Alla bibelcitater är tagna ur *Bibel 2000*.

Citatet ur Herodotos *Historia* är hämtade ur av Claes Lindskogs översättning (reviderad av Gerhard Benz och Axel Lindskog), Stockholm: Norstedt, 2000.

Catulluscitatet på sidan 12 är taget ur Gunnar Hardings och Tore Jansons översättning *Dikter om kärlek och hat*, Stockholm: Wahlström & Widstrand, 2007.

Citatet ur *Om friheten* av John Stuart Mill på sidan 14 är taget ur Hjalmar Öhrvalls översättning, Stockholm: Albert Bonniers förlag, 1917.

Citatet ur Baal-cykeln på sidan 115 och 117 är tagna ur Ola Wikanders översättning i *Kanaaneiska myter och legender*, Stockholm: Wahlström & Widstrand, 2003.

Citatet ur Aristoteles *Politiken* på sidan 182 och 272–273 är tagna ur Karin Blomqvists översättning. Partille: Åström, 1993.

Citatet ur *Gilgamesheposet* på sidan 207 är tagna ur Lennart Warrings och Taina Kantolas översättning *Gilgamesheposet: ”han som såg djupet”*, Stockholm: Natur och Kultur, 2001.

Citatet ur Hesiodos *Theogonin* på sidan 213 är hämtat ur Ingvar Björkesons översättning i *Theogonin och Verk och dagar*, Stockholm: Natur och Kultur, 2003.

Citatet ur Horatius epistel till Augustus på sidan 302 är hämtat ur Ebbe Lindes översättning i *Epistlar och sista dikter*, Stockholm: Forum, 1960.

Alla andra översättningar är gjorda av Niclas Hval.

Albert Bonniers Förlag
Box 3159, 103 63 Stockholm
www.albertbonniersforlag.se
info@albertbonniers.se

ISBN 978-91-0-018065-2

COPYRIGHT © Josephine Quinn, 2024

ORIGINALET TITEL *How the World Made the West: A 4,000-Year History*

ÖVERSÄTTNING Niclas Hval

OMSLAG Sigge Köhlhorn

FÖRSTA TRYCKNINGEN

TRYCK ScandBook, EU 2025

Till Erich

INNEHÅLL

Kommentar till läsaren	9
Inledning	11
1. Ett ensamt segel	25
2. Minos palats	37
3. Bärnstensvägarna	57
4. Havets utbrott	71
5. Det kungliga brödrskapet	89
6. Alfabetets intåg	105
7. Regimbyte	121
8. Jag är inte din tjänare	139
9. Herakles stoder	151
10. Grekland uppfinns	169
11. Det assyriska Medelhavet	187
12. Han som såg djupet	205
13. Konungarnas konung	237
14. Den persiska versionen	249
15. Kontinentalt tänkande	263
16. Om elefanter och kungar	277
17. Moln i väster	293
18. Strida för friheten	311
19. Rom, öppen stad	331
20. Passadvindar	349
21. Saltvägar	367
22. Barbarerna reser sig	381
23. Världskungarna	399
24. Europas fader	413
25. Översättningsrörelsen	431
26. Korstecknet	447
27. Kalila wa-Dimna	471
28. Mörkets land	487
29. En ny värld	505
Tack	509
Bildregister	513

”Vår civilisation är en jättelik väv där många element har blandats, nordisk rovgirighet har fått samsas med romerska lagar, och nya borgerliga seder och bruk har fått byggas på resterna av en östlig religion. I en sådan väv är det meningslöst att leta efter en tråd som har lyckats hålla sig ren, jungfrulig och opåverkad av andra närliggande trådar.”

JAMES JOYCE,

”Ireland, Island of Saints and Sages”, 1907

”Som ett potpurri, ett mischmasch, lite ditt och lite datt, det är så det nya träder in i världen.”

SALMAN RUSHDIE,

”In Good Faith”, 1990

KOMMENTAR TILL LÄSAREN

I en bok som handlar om så många folkslag och platser, språk och ortografier blir det omöjligt att vara helt konsekvent i stavningen. Mitt mål har varit att undvika onödiga distraktioner och jag använder ofta namn som är välkända snarare än strängt korrekta; jag vill i förväg be om ursäkt till dem som vet bättre. Jag föredrar också att identifiera folk med deras geografiska ursprung snarare än med en förment etnicitet som ofta har skapats av utomstående eller till och med av moderna historiker, och för tydlighetens skull föredrar jag det konkreta framför det abstrakta, till exempel "västra Asien" hellre än "Främre Orienten". Jag använder *före vår tidräkning* (F.V.T.) och *efter vår tidräkning* (E.V.T.) snarare än F.KR. och E.KR. för att jag utbildats så och är van vid det, men jag vill ändå påpeka att båda sätten att beteckna tid utgår från den tidpunkt då den kristna eran anses ha startat. Jag har versal på Väst och Öst när jag använder dem som begrepp snarare än väderstreck. De översättningar som förekommer är gjorda av mig själv om inget annat anges.

INLEDNING

I november varje år sitter jag i soffan på mitt kontor och läser årets studentansökningar och möter då samma sak formulerat med nästan exakt samma ord: ”Jag vill studera antiken eftersom rötterna till den västerländska civilisationen går tillbaka till det antika Grekland och romarriket.”

Jag förstår varför en del av mina presumtiva studenter ser det så. Alla möjliga vederhäftiga källor, allt från *Encyclopedia Britannica* till Wikipedia, beskriver utvecklingen av en utpräglad och avgränsad västerländsk kultur som bygger på tankar och värderingar från Grekland och Rom som försvann i Europa under medeltiden och sedan återupptäcktes under renässansen. Ibland omfattar den här berättelsen även Bibelns landområden och litteratur, men om andra antika ”civilisationer” över huvud taget nämns så är det i samband med att de ersätts av den klassiska antiken som med sin historia och kultur obevekligen marscherar västerut.

Grekernas och romarnas föregångare må vara intressanta – imponerande till och med – men de är inte ”våra” föregångare. Eventuella bidrag från dem övertrumpas av det som har kommit från Grekland och Rom, som sägs ha gett upphov till alla möjliga goda ting, allt från filosofi och demokrati till teater och betong. Grekernas och romarnas grannar ignoreras helt, så även senare möten mellan folk i västra Europa och folken i norr, söder och öster.

Man skulle kunna tro att en professor i antikens historia skulle gilla detta. Att studera den grekisk-romerska världen har varit väldigt berikande och givande för mig, och den plats som mutats in

åt grekerna och romarna i själva hjärtat av föreställningarna om Väst är en av anledningarna till att mitt ämne fortfarande finns kvar. Men trettio års undervisning och forskning har övertygat mig om att ett narrativ som enbart fokuserar på Grekland och Rom utarmar vår syn på det förgångna, och det utarmar förståelsen av vår egen värld. Den verkliga berättelsen bakom det som nu kallas Väst är mycket större och intressantare än så.

Ta bara en sådan sak som att grekerna och romarna hade egna historiebесkrivningar med rötter i andra platser och äldre folk, och att de hämtade det mesta av sina tankar och tekniker från andra kulturer: lagar och litteratur från Mesopotamien, stensulptur från Egypten, bevattning från Assyrien och alfabetet från Levanten. Detta visste de om, och de prisade sina föregångare.

Grekerna var även mycket medvetna om att de delade Medelhavet med andra – karthager och etrusker, iberer och israeliter – och att de levde jämte ännu mäktigare riken i öst. Deras legender kopplar samman grekiska hjältar med drottningar, kungar och gudar i avlägsna länder, både verkliga och påhittade sådana: fenicier, fryger, amazoner. Myten om Roms grundande framställer staden som en fristad för flyktingar, samtidigt som den romerske poeten Catullus kunde fantisera om att resa med vänner till Indien, Arabien, Partien, Egypten och till och med till ”råa briter långt bort i väster”.

En annan sak var att greker och romare i ganska liten utsträckning delade det vi nu menar med västvärldens värderingar. Mycket av det som antikens folk tog för givet skulle vara främmande för oss i dag, eller till och med helt oacceptabelt. Atenare praktiserade demokrati för män som lovsjüng förförelsen av pojkar samtidigt som kvinnorna skulle vara tysta och bära slöja. Romarna ägnade sig åt slaveri i massiv skala och ordnade offentliga avrättningar i underhållningssyfte.

Slutligen finns det ingen exklusiv koppling mellan antikens Grekland och Rom och det moderna ”Väst”: nationalstaterna i västra Europa och deras nybyggarkolonier bortom haven. Det

romerska rikets huvudstad flyttade i mitten av första årtusendet E.v.T. till Konstantinopel och blev kvar där i över tusen år. Under tiden kombinerade muslimerna grekisk kunskap med vetenskap från Persien, Indien och centrala Asien samtidigt som nya tekniker färdades runt Afrika, Arabiska halvön och Indiska oceanen, allt medan sjömän på de nordliga haven och ryttare på den eurasiska stäppen fraktade varor och idéer från Kina till Irland.

Så såg den enorma värld ut, som sträckte sig från Stilla havet till Atlanten, som de framväxande nationerna i västra Europa hade ärvt när de på fjortonhundratalet E.v.T. gav sig ut i en ny värld. Dessa årtusenden av samspel har dock till stor del fallit i glömska, de har dränkts av idéer som utvecklades under den viktorsianska eran där världen delades upp i "civilisationer" som var åtskilda från, och ofta motståndare till, varandra.

Jag vill berätta en annan historia: en som inte börjar i det grekisk-romerska medelhavsområdet och återupptäcks i renässansens Italien, utan följer de relationer som byggde det som nu kallas Väst, från bronsåldern till upptäcktsresornas epok, då samhällen möttes, vävdes ihop och ibland växte isär. På ett bredare plan vill jag argumentera för att det är kontakter, inte civilisationer, som är drivande i historiska förändringar.

Att betrakta världen utifrån civilisationer är i dag ett så välbekant synsätt att de kan tyckas vara ett naturgivet faktum, en universell modell för hur mänskliga samhällen organiserar sig. I själva verket är de en ganska ny europeisk uppfinning som ingår i ett fenomen jag kallar "civilisatoriskt tänkande".

En bra bit in på sjuttonhundratalet uppmuntrade den bibliska traditionen, som ju menade att jorden befolkades av Noas söner efter syndafloden, en inkluderande syn på det förgångna: alla människor delade samma ursprung och alla ingick i samma släkt. "Upptäckten" av Nya världen och de kristna missionärer som skickades ut över jordklotet gav fascinerande historier om nya folk som nogsamt arbetades in i det bibliska upplägget.

Ordet civilisation genomgick två stadier: singular och plural. När substantivet började användas i Frankrike på 1750-talet var det ett abstrakt begrepp för ett avancerat samhälle. I början på 1760-talet utmanades det av skotska filosofer som skisserade ett standardförlopp som leder till att hela den mänskliga potentialen kan förverkligas, man gick från jägare till fåraherdar till jordbrukare till köpmän och industriidkare. Som den brittiske liberalen John Stuart Mill senare förklarar kunde utvecklingen mot ett civiliserat samhälle mätas genom i vilken mån man hade omfamnat jordbruk, städer, industrier, teknik och handel:

Oavsett vilka egenskaper vi skänker det som kan sägas vara vildens liv blir deras motsatser, eller snarare de kvaliteter som samhället erhåller när det kastar bort dessa, det som utgör civilisationen. Alltså består en stam med vildar av en handfull individer som vandrar runt eller är glest utspridda över stora landområden; en tätbefolkad grupp som bor i fasta hem och i stor utsträckning samlas i städer och byar kallar vi därför civiliserad. I vildarnas liv finns ingen handel, inga fabrikanter, inget jordbruk, eller nästan inget; ett land som blir rikt av frukterna från jordbruk, handel och fabrikstillverkning kallar vi civiliserat.

Civilisation i den här singularisbetydelsen var enligt teorin ett tillstånd som alla mänskliga samhällen kunde sträva mot om man lade tillräckligt med kraft på det och hade tillgång till tillräckligt mycket utbildning, och alla mänskliga samhällen kunde också rangordnas efter hur pass framgångsrika de var på den fronten.¹ I praktiken var det västra Europa som satte standarden. ”Dessa element”, förklarar Mill, ”återfinns i det moderna Europa, och särskilt i Storbritannien, i högre utsträckning och med en högre

1 Inte alla europeiska intellektuella traditioner har sett ”civilisation” som det yttersta målet: tyska tänkare, till exempel, tenderade att förespråka den moraliska styrkan i ett tidigare stadium av *Kultur* framför den dekadenta franska elegansen i *Zivilisation* som den alltid riskerar att utvecklas till.

utvecklingstakt än på någon annan plats eller vid någon annan tidpunkt.”

Den här abstrakta definitionen av civilisation visade sig även användbar inom den västeuropeiska imperialismen. Mill, som jobbade för Brittiska ostindiska kompaniet i över trettio år, ansåg att civiliserade samhällen hade förtjänat rätten till frihet och suveränitet medan mindre utvecklade samhällen inte hade det. Det var deras plikt att hjälpa andra på resan mot samma mål, men som Mill uttryckte det 1859: ”Despotism är ett berättigat styrelsesätt, då det gäller barbarer, förutsatt att ändamålet är deras förbättring.”

Långt in på artonhundratalet fanns det inget som hette ”civilisationer”, det fanns bara ”civilisation”, och Mills åsikter utgör kulmen av det första stadiet av det civilisatoriska tänkandet. Om civilisationen kunde delas upp för honom var det bara till en viss gräns. Fast i den tid han skrev hade upplysningens universalism och tanken på en konstant historisk utveckling börjat ge vika för partikularismen och kulturelativismen. En del tänkare hade redan börjat använda pluralformen ”civilisationer” för att beskriva specifika människogrupper på specifika platser som hade en egen historia med en bestående karaktär, där utvecklingen var något som skedde internt i en självgenererad process.

År 1828 gav den franske historikern och politikern François Guizot en serie föreläsningar vid Sorbonne om den ”europeiska civilisationens allmänna historia”. I den första diskuterar han ”den allmänna civilisationen av mänskligheten i sin helhet”. Fast i den andra vänder han blicken mot ”civilisationer” – individuella fall av denna allmänna civilisation, och särskilt sådana som föregick den ”europeiska” civilisationen som han egentligen är mest intresserad av: indier, etrusker, romare och greker, bland annat.

De har redan tydliga särdrag: ”När vi tittar på de civilisationer som föregick det moderna Europa”, spekulerar han, ”är det omöjligt att inte slås av den enhetliga karaktär de uppvisar . . . Var och en av dem tycks ha sprungit ur en enda omständighet, en enda tanke . . . som helt råder över och avgör karaktären hos dess insti-

tutioner, sedvänjor, åsikter – med ett ord, hela dess utveckling.” I Egypten är det teokratien, till exempel, i Fenicien handeln.

Det gör att de tar andra vägar än den ”essentiellt europeiska” civilisationen i Guizots egen tid, som återfinns i England, Frankrike, Tyskland och Spanien och som utmärks av komplexitet och frihet: ”Medan förekomsten av en enda allenarådande princip överallt annars har gett upphov till tyranni, har de varierande elementen i den europeiska civilisationen, och de ständiga krig som utkämpats här, gett upphov till den frihet som vi håller så högt.”² De varierande elementen utgjordes, enligt Guizots sätt att se på saken, av den kristna kyrkan, romarna och ”Tysklands råa barbarer” som föregick dem.

Detta exemplifierar en annan aspekt av det europeiska civilisationens tänkande: man letar efter ursprungliga kulturella förfäder. En del, som Guizot, vände sig till Tyskland, Rom och den romerska kyrkan. Andra, som lät sig uppmuntras av det europeiska ”filhellenska” stödet för grekiska frihetskriget mot det turkiska Osmanska riket (1821–1830), vände sig i stället till grekerna. Den här inställningen illustreras på ett fint sätt i ett häpnadsväckande påstående som John Stuart Mill kom med 1846, nämligen att atenarnas nedkämpande av perserna under slaget vid Marathon var en av de viktigaste händelserna i den *engelska* historien:

De sanna förfäderna till de europeiska nationerna (har det så värtaligt sagts) är inte dem vars blod de delar, utan dem som de har fått den rikhaltigaste andelen av sitt arv ifrån. Slaget vid Marathon är viktigare än slaget vid Hastings. Om utgången hade

2 Likt Mill noterar Guizot den speciella ställning hans egen nation intar: ”Situationen vi befinner oss i, som fransmän, ger oss en viss fördel när vi tar oss an studiet av den europeiska civilisationen; utan att vilja smickra landet som jag är bunden till med så många band kan jag inte undgå att betrakta Frankrike som själva centrum, som fokuspunkten, för den europeiska civilisationen... Det är något i fransmännens kynne, i sällskapligheten, i medkänslan, som breder ut sig effektivare och kraftfullare än hos folk med andra kynnen.”

sett annorlunda ut den dagen skulle kanske britanner och saxare fortfarande ha vandrat runt i skogarna.

Oavsett vad de hade för smak när det gällde historiska modeller fokuserade artonhundratalets europeiska intellektuella alltmer på civilisationer snarare än civilisation, och på att identifiera och rangordna enskilda samhällens inneboende kulturella särdrag snarare än på utvecklingen mot ett gemensamt mänskligt ideal. Kulturer var enligt det här synsättet inte bara avskilda från varandra, utan hade även naturgivna tak för hur långt de kunde utvecklas. Med tiden bidrog detta till att rättfärdiga hårdare former av imperialistisk styre över något som vid den tiden uppfattades som oförbätterligt annorlunda och underlägsna folk. Imperiet hade nu ingen naturlig ände.

Att skilja på olika folkslag var förstås inget nytt, samma sak gällde den lyckliga upptäckten att karaktären hos just ens egen stam objektivt sett råkade vara den mest tilltalande. Men att konstruera en övergripande klassificering för den mänskliga kulturen var en nyhet. Detta fick energi av en annan populär uppfattning som uppstod vid ungefär samma tid, nämligen att människan kunde delas in i olika "raser" med varierande naturliga förmågor och intelligens, där evolutionen bestämdes – eller begränsades – av inneboende biologiska kännetecken. Dessa raser rangordnades i ett flertal färgkodade system där australier hamnade längst ner, därefter kom afrikaner och östasiater, i den ordningen, och högst upp hittade man européerna.

Tanken på en europeisk civilisation kunde fortfarande vara problematisk. Många europeiska nybyggare i de nya Förenta staterna såg den amerikanska revolutionen som ett tydligt brott med den Gamla världen. Oron för Ryssland bredde samtidigt ut sig alltmer bland de som stannat kvar. Ett tilltalande alternativ var "Väst", ett mer flexibelt begrepp som kunde användas jämte eller i stället för Europa. Det kunde omfatta så pass mycket av Europa som

man ville, och det kunde även användas om europeiska nybyggarkolonier på andra kontinenter.

Detta Väst, eller västerland, användes jämte det lika flexibla begreppet Öst, eller österlandet. På artonhundratalet drogs ofta gränsen mellan dessa två efter politiska skillnader *inom* Europa: 1834 beskrev den brittiske utrikesministern lord Palmerston koalitionen mellan Storbritannien, Frankrike, Portugal och Spanien som en "allians mellan de konstitutionella staterna i väst" och "en motvikt mot den Heliga alliansen i öst": Ryssland, Preussen och Österrike. En liknande uppdelning visade sig i interna ryska debatter mellan anhängare av den "västerländska rörelsen" och "slavofilerna", och Krimkriget 1854 stärkte idén om en uppdelning mellan Ryssland (som nu agerade på egen hand) och alla de andra.

Samma binära uppdelning kunde tillämpas på ras och religion, inte bara på gränsen mellan Europa och Asien. Edward Freeman, kunglig professor i modern historia vid Oxford, publicerade år 1891 *History of Sicily* där han använder sig av samma grundläggande motsättning mellan öns antika grekiska och feniciska invånare, och senare dess kristna och muslimska befolkning:

Frågan ledde till stridigheter ... om huruvida den centrala ön i det centrala havet skulle tillhöra Väst eller Öst, om den tillhörde de ariska männen eller dem med semitisk börd. Och som alltid när män av semitisk börd träder in på fältet blev kampen mellan raserna än hårdare på grund av kampen mellan trosläroarna. Sicilien, som var Europas yttersta utpost, behövde vaktas eller övervinnas, först från fenicierna och sedan från saracenerna.

Det civilisatoriska tänkandet och Väst gick långsamt ihop i en tanke om "den västerländska civilisationen" som karaktäriserades av demokrati och kapitalism, frihet och tolerans, framsteg och vetenskap. Den var i grunden kristen, placerad i en biblisk tradition, men den romerska katolska kyrkan och det grekiska Nya testamentet hjälpte till att väva in Grekland och Rom i histo-

riens hjärta. År 1912 kunde Cambridgelektorn J. C. Stobart stolt inleda sin populära volym *The Grandeur That Was Rome* – som var en uppföljare till *The Glory That Was Greece* som utkommit 1911 – med ”Aten och Rom står sida vid sida som föräldrar till den västerländska civilisationen”.

Den västerländska civilisationens tänkta gränser fortsatte att flytta på sig under nittonhundratalet. ”Järnridån” som gick ner över Europa 1945 drog upp en ny yttre linje för de ryska intressena, och Väst blev ett begrepp man samlades kring för att skapa allianser mellan USA och västeuropeiska nationer. Händelserna som utspelade sig i september 2001 fick Öst att återansluta sig till den islamiska världen, men när jag nu börjar bli klar med den här boken komplicerar kriget i Ukraina bilden igen.

Även sättet folk skriver om civilisationer har förändrats. Fram emot mitten av nittonhundratalet hade strikta hierarkier blivit omoderna och ersatts av studier som tog en ganska ytlig neutral hållning, där olika civilisationer jämfördes med varandra snarare än att rangordnas. De ansågs dock fortfarande vara avskilda från varandra. 1963 publicerade den stora franske medelhavshistorikern Fernand Braudel en lärobok som kallades *Le monde actuel, histoire et civilisation* (som finns översatt till engelska som *A History of Civilizations*) där han föreslår att ”civilisationerna” har egna personlighetsdrag och dessutom ett ”kollektivt omedvetet”. Han var öppen för tanken att de på ett ytligt plan är porösa: ”Vid en första anblick tycks alla civilisationer faktiskt likna en godsbangård där olika leveranser ständigt tas emot och skickas iväg.” Men skillnaderna mellan dem ”förkroppsligar mer eller mindre permanenta egenskaper” som är ”bara knappt mottagliga för gradvis förändring”.

En generation senare, mot slutet av kalla kriget, fick det civilisatoriska tänkandet ett nytt uppsving. 1996 pläderade den Harvard-baserade statsvetaren Samuel P. Huntington för att civilisationer var det som definierande en era, och att de viktigaste skillnaderna

mellan folk numera var kulturella och religiösa snarare än politiska och ekonomiska. Han identifierade nio nutida civilisationer och gav dem geografiska och religiösa etiketter, däribland en "västerländsk" civilisation som sträckte sig fram till den gamla järnridån, och bortom den låg "ortodoxa" och "islamiska" civilisationer. Viktigast i det här sammanhanget är kanske att han menade att det upplägget pekade på en permanent mänsklig förutsättning: "Människans historia är civilisationernas historia." Dessutom anser han att "under större delen av människans existens har kontakten mellan civilisationer varit sporadisk eller obefintlig".

Enligt de villkoren växer varje enskild kultur som ett individuellt träd, med egna rötter och grenar som är helt skilda från grannträdens. Var och en av dem uppstår, blomstrar och avtar, och det gör de till största delen ensamma. Tillväxt och förändring är resultatet av en intern utveckling, inte av externa kontakter. Civilisationerna må byta namn i den här modellen, men deras natur byts inte ut.

Under tjugohundratalet är det här tankesättet fortfarande normen, där "Väst" med en kristen kultur med grekisk-romerska eller till och med "indoeuropeiska" rötter, skiljs från "Öst", som kan vara centrerat kring Ryssland, Kina eller islam. Till och med liberala föreställningar om "multikulturalism" bygger på att det finns individuella "kulturer", och sätter stort värde på det. Civilisatoriska tankar har blivit civilisatoriska faktum.

Det är också på modet att rangordna igen. En av de mest positiva versionerna, som utgår från att det finns en utpräglad och avgränsad västerländsk kultur och som i stor utsträckning byggts på värderingar från Grekland och Rom, lyfter fram antikens Aten – på ett något optimistiskt vis – som en förebild för politiskt deltagande, kreativitet och yttrandefrihet. Det finns nya förespråkare inom högre utbildning också, som de Ramsay Centres for Western Civilisation som har öppnat på tre stora universitet i Australien sedan 2020. På andra håll vädjar extremister klädda i spartanska soldathjälmar eller med romerska slogans tatuerade på armarna

till det inneboende värdet av det vita, västerländska och europeiska arvet som är hotat av "det stora utbytet".

Det är lätt att avfärda tankarna om grekisk-romerska rötter hos det moderna Väst som gammaldags, och man hittar dem definitivt inte i seriös modern forskning eller ens i vanliga läroböcker. Men de finns fortfarande kvar, de blir alltmer populära, och det är en del av ett större problem. Det civilisatoriska tänkandet utgår från antagandet att det finns bestående och meningsfulla skillnader mellan mänskliga samhällen, och det kan göra stor skada. Folk mördas av fanatiker som kämpar för ett vitt västerland, samtidigt som en del åsikter som uttrycks i vissa europeiska länder om flyktingar som flyr från Syrien och Ukraina visar vilken förmåga den civilisatoriska exceptionalsmen har att radera mänskligt lidande.

Den gamla modellen med permanenta, separata biologiska "raser" har till sist förpassats till skräphögen av genforskningen. Alla människor är nära släkt med varandra – vi är till exempel alla närmare släkt med varandra än schimpanserna är i den väldigt mycket mindre schimpanspopulationen. Genetiska skillnader mellan folkgrupper som bor långt ifrån varandra ökar förstas med tiden. Men nya framsteg i insamlandet och analyserandet av forntida DNA har avslöjat att de genetiska grupperingar som går att urskilja i världen i dag skiljer sig radikalt från grupperingar en kort tid bakåt i historien. De blir bara en ögonblicksbild i en fortgående mänsklig process med kontakter och utbyten.

Våra förfäder reste ofta, de reste långt bort och de stötte ofta på nya folk. Att migrera, röra på sig och beblanda sig ligger inbyggt i den mänskliga historien. Som Harvardgenetikern David Reich har uttryckt det är ett träd "en farlig analogi för mänskliga populationer. Genomrevolutionen har lärt oss att högst olikartade populationer upprepade gånger har blandat sig ordentligt med varandra. En bättre metafor skulle kunna vara en spaljë, där växterna har förgrenat sig och beblandat sig långt tillbaka i tiden."

Det är dags att börja tänka på ett liknande vis när det gäller

den mänskliga kulturen. Ett civilisatoriskt tänkande leder till att vi berättar vår historia på ett i grunden felaktigt vis. Det är inte folkslag som skapar historien, utan människor och alla de kontakter de upprättar med varandra. Människans samhälleliga struktur är inte som en skog full av träd, där subkulturer förgrenar sig från enskilda stammar. Den är mer som en blomsteräng, som regelbundet behöver pollineras för att så om sig och växa upp på nytt. Utpräglade lokala kulturer kommer och går, men de skapas och upprätthålls genom interaktion – och när en kontakt väl har upprättats är inget land en ö.

Jag kommer här att argumentera för att det aldrig har funnits en enda, ren västerländsk eller europeisk kultur. Det som kallas västvärldens värderingar – frihet, rationalitet, rättvisa och tolerans – är inte enbart eller ursprungligen västerländska, och Väst i sig är i stor utsträckning ett resultat av gamla väletablerade kopplingar till ett mycket större nätverk av samhällen, i syd och norr såväl som i öst. Den tidsperiod som täcks av den här boken är i stället en era av sammanblandningar, där individer och samhällen agerar och reagerar i relation till varandra. Dessa interaktioner är verkligen inte alltid positiva och fredliga. De största omvandlingarna kan ske under tider med stora oroligheter och mycket antagonism – migration, krig och erövringar – och folk kan lära sig allra mest av sina bittraste rivaler.

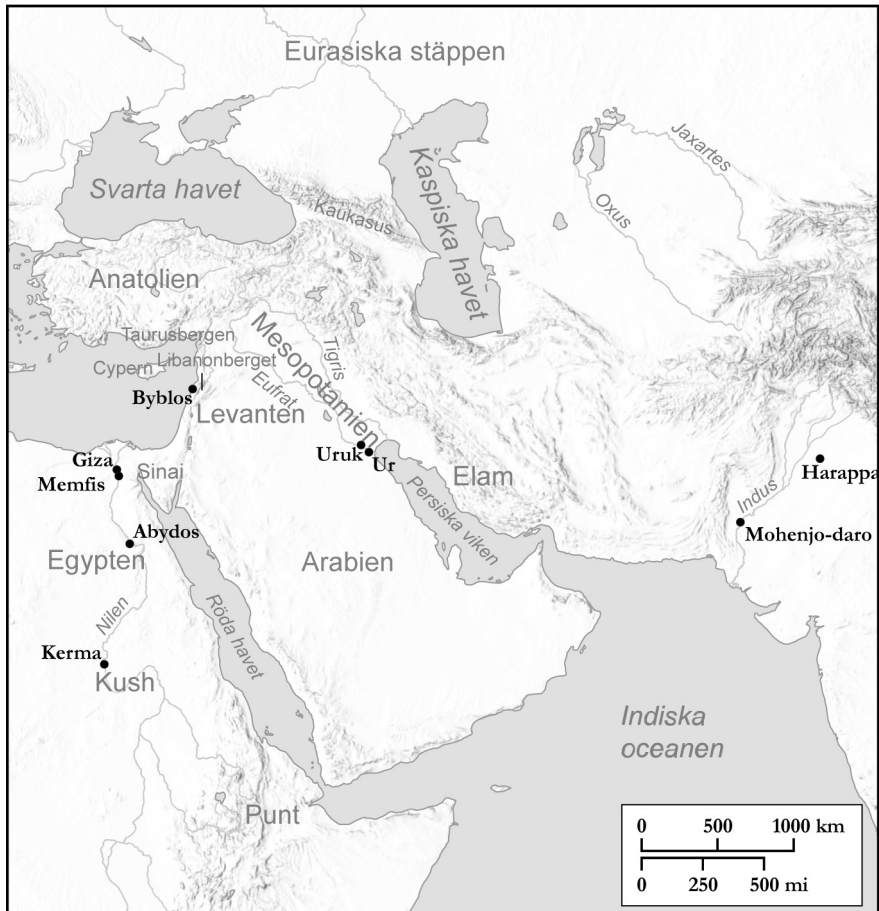
Min berättelse är inte rak och handlar exempelvis inte om ett socialt och ekonomiskt nätverk som expanderar i all oändlighet, eller om hur människan stadigt gör framsteg, eller om hur ”ljuset från öster”, som en del artonhundratalsforskare kallar det, når sin fulla potential först när det kommer till Väst. Det finns förvecklingar och vändningar, parallellspår och en och annan serpentinväg. Det är inte heller en bok om ”influenser”, som är ett mycket vanligt men meningslöst begrepp som tar sig an saken från fel håll: det ger äran för den kulturella överföringen till förebilden, inte dess utövare. Men det förflutna agerar inte på framtiden, i stället är det människor som väljer att tolka, utveckla eller anpassa det de stöter på där.

Min bok lutar sig tungt mot samtida historisk, arkeologisk och annan vetenskaplig forskning, bland annat "genomrevolutionen" som nu på tjugohundratalet håller på att förändra vår förståelse för hur människor har flyttat på sig och blandat sig i det förflutna. Men den förlitar sig även på mer antika sätt att tänka kring historien och hur den skapas: genom resor, möten och relationer. Jag har också varit medvetet försiktig och utelämnat många intressanta och rimliga teorier om kontakter och kulturell överföring mellan avlägsna samhällen för att kunna koncentrera mig på de bäst dokumenterade exemplen.

Ungefär fyra årtusenden skiljer de två revolutioner åt som inleder och avslutar min undersökning: seglatser över öppet hav i Medelhavet, som gav den första snabba länken västerut, och utvecklingen av nya navigationsinstrument som dramatiskt flyttade horisonten västerut. Under en stor del av den här perioden var Europa något perifert för större kulturella, kommersiella och politiska nätverk, ända tills sjöfarande nationer längst västerut började skapa en ny atlantisk värld under kristet styre – en värld som hade ännu mer kontakter över ännu större avstånd, men som gav upphov till nya ideologier som grundade sig på avstånd och separation.

Under hela den här tiden reste människor för att idka byteshandel och diplomati, för att öka välståndet, uppleva äventyr och plundra. De begränsades inte av några civilisatoriska tankar utan av verkliga barriärer som öknar, berg och hav – och eftersom de inte lät sig nöjas med att vara ensamma övervann de också dessa.

De första kontakterna mellan de stora rikena i Egypten och Mesopotamien och den enklare världen i väster togs i den region som tidiga europeiska resenärer kallade Levanten, den uppåtgående solens land, och i några av de äldsta urbana samhällena i världen. Det är i en av dessa städer som vår historia börjar, i staden som gav de första havsseglande skeppen sitt namn.

1. Byblos värld under tredje årtusendet f.v.t.

ETT ENSAMT SEGEL

BYBLOS, CA 2000 F.V.T.

Det är strax efter gryningen en varm morgon för 4 000 år sedan. Vi befinner oss i hamnstaden Byblos, som ligger på en udde nedanför Libanonbergets svala gröna sluttningar. Fiskebåtarna har redan gått ut och det är fullt av liv i hamnen: pråmar strömmar in från handelsskepp som ankrat upp kvällen före, unga män skämtar med varandra medan de lastar upp säckar och korgar på en åsnekonvoj, och söder om stadens stenmurar flyter flottor lastade med trädstammar på floden ut mot kusten. Högt ovanför hamnen står ett nytt tempel med ett torn som vägleder sjömännen till säkra ankringsplatser, och i dess trappa och väggar har ankare byggts in för att ge god tur. Folket i den kompakta, glittrande lilla staden vet att de har havet att tacka för allt.

Ett par kilometer utanför kusten ligger ett ståtligt segelfartyg, större än de andra, för ankar i de grunda vattnen. De nordvästliga vindarna har avtagit de senaste veckorna, temperaturen har börjat sjunka och nu väntar fartyget bara på passagerarna och besättningen.

Handelsrutterna har tagit dessa män vida omkring i ett nätverk av städer och imperier, fullt av hantverkare och poeter, ett nätverk som breder ut sig över floddalarna i Egypten och västra Asien men som också är sammankopplat med en större värld bortom dessa. De kan tala flera språk, och om vi hade sprungit på dem i går kväll hade de kunnat berätta en del historier över en bägare eller två av det utmärkta lokala vinet.

En av handelsmännen har seglat nedför kusten och uppför Nilen, förbi mer än hundra av de pyramidgravar som byggts av

egyptiska prästkonungar, för att göra affärer i den sandiga handelsstaden Kerma, som är huvudstaden i det guldrika land i söder som egyptierna kallar Kush. Därifrån reste han över östra Sahara till Röda havet där han anslöt sig till en skeppskonvoj som tog sig söderut till Afrikas horn, i jakt på elfenben, ebenholts, rökelse och guld.

Två andra handelsmän har gjort den långa åsneritten till Mesopotamien. Först gav de sig av norrut över bergen genom Akkarpasset, som numera vaktas av korsfararborgen Krak des Chevaliers, och sedan österut över plattare terräng mot Eufrat. Den ene fortsatte till lands mot Tigris för att bryta bröd med män som vandrat söderut genom Kaukasus, med vackra hästar i släptåg och gott om pälsverk i lasten, och som berättade om en slätt längre norrut som sträcker sig flera månaders dagsritter bort. Den andre skeppade sina varor nedför Eufrat till den muromgärdade staden Ur strax norr om den Persiska vikens kust, en hamn som är långt större än Byblos.

Där besökte han det heliga området i den nordvästra delen av staden som helgats åt månguden Nanna och hans gemål Ningal, och som var fullt av tempel och gårdar, ämbetsbyggnader och kungens stora palats. I det bortre hörnet tog han sig uppför den tredubbla trappan på den nya zikkuraten, ett terrasserat tempelberg byggt av bitumen och tegel; från dess topp såg han skepp ge sig av mot Arabien och den indiska kusten som sedan ska komma tillbaka fullastade med koppar och ädelstenar. Nere i själva hamnen bytte han erfarenheter med en gammal man som hade skickats till Persiska viken från Indus flera årtionden tidigare för att övervaka familjens handelsintressen där, och han lyssnade på mannens historier om en jättelik grön dal långt borta i öster, med märkliga puckelryggade kreatur och fem enorma städer som byggts i bränd röd lera.

Samtalet i Byblos den kvällen tar oss runt i en vidsträckt sammanlänkad värld i ständig förvandling, full av resenärer som inte skulle begripa sig på det civilisatoriska tänkandet alls. När besättningen ger sig av nästa morgon ska de sätta en ny kurs, mot

den nedåtgående solen. Men innan vi följer med dem måste vi ta oss tillbaka till början, för att se i hur hög grad den mänskliga historien är beroende av mänskliga kontakter, och hur de lyckades ta sig så här långt.

Människor har alltid sökt upp varandra, till och med över artgränserna: ett resultat av dessa möten – som kunde vara vänskapliga eller inte – är att vi har en liten men avgörande procentandel neandertalgener, och DNA från minst tre andra förhistoriska människoarter lever kvar i den moderna befolkningen. När väl *Homo sapiens* hade trängt undan alla andra sorter på planeten fortsatte hon att vandra – och ibland också paddla. Jägare och samlare färdades långt när de följde bytesdjur och årstider, och de färdades för att hitta varandra; de reste mystiska megaliter tillsammans i Taurusbergen och höll fester i salar som tillverkats av mammutben längs Dnepr och Don. De bytte råmaterial med varandra: folk på Cypern och vid Röda havet fick tag i obsidian, ett glänsande hårt vulkaniskt glas som ger utmärkta skärverktyg och som finns i centrala Anatolien. De bytte även teknisk information med varandra: nya utformningar av pilspetsar spred sig snabbt över ett stort område från Mesopotamien till Syrien.

När det globala klimatet för 12 000 år sedan stabiliserades och blev varmare mot slutet av istiden blev utbyten av olika slag ännu viktigare i den så kallade bördiga halvmånen (som egentligen ser mer ut som en bumerang). Där i de nya tempererade förhållandena gav den goda tillgången på vilt och vilda grässorter upphov till de första experimenten med jordbruk. Pionjärerna tog lokala vilda gräsarter med små fröer som lätt lossnade, och genom ett noggrant och upprepat urval lyckades de få fram feta sädeskorn som satt fast ordentligt och var lättare för människan att skörda, äta och bearbeta till mjöl, men som nu behövde människans hjälp för att kunna så om sig. En annan form av selektering gjorde vilda djur till människans tjänare: hundar hade länge avlats fram ur vargar för att hjälpa till med jakten, men nu omvandlades uroxar till kor, vildsvin

till grisar och får lyckades man avväpna genom att avla bort deras naturliga aggressivitet.³

Jordbruket krävde en mer rotad livsstil, men man var fortfarande beroende av kontakter och kommunikation. Varje domesticering skedde i ett specifikt område av den bördiga halvmånen – vete, nötboskap och får bland kullarna i norr, korn och grisar i olika områden väster om Eufrat och getter i det som nu är Iran. Men omkring 7000 F.v.T. återfinns alla nya djurraser i hela regionen. Det här inbegrep mer än att bara byta utsäde och djur med varandra: folk var tvungna att förklara för varandra hur man sådde, odlade, skördade och tillagade de nya växterna, och hur man avlade, utfodrade och tog hand om de nya djuren.

Om man såg till att hålla sig med ett bredare utbud av grödor och djur minskade riskerna med jordbrukarlivet väsentligt, beroende som man var av vädret och gudarna. Men jordbruket passade antagligen ändå inte alla: det kräver mer jobb än att jaga och samla föda, och en stationär arbetsstyrka är en bra grogrund för smittsamma sjukdomar. Men goda skördar främjar befolkningstillväxt, som i sin tur uppmuntrar till migration i sökandet efter ny mark. Från det sjunde årtusendet F.v.T. sprider sig jordbruket över en stor del av världen. Jordbrukarna tog med sig djur, utsäde och kunskaper söderut till Egypten, österut till Iran och Indusdalen, norrut till Anatolien och därifrån västerut in i Europa. De etablerade sig varhelst de kunde odla grödor, för att de hade tur eller visade prov på uppfinningsrikedom, och det skedde på bekostnad av de folk som hade jagat och drivit hjordar på markerna förut.

De mest framgångsrika experimenten skedde i Mesopotamiens torra dalgångar, "landet mellan floderna", som ligger inuti den bördiga halvmånen. För att kunna bruka den fruktbara alluvialjorden mellan Tigris och Eufrat behövde man bygga ett komplicerat

3 Uroxen reste sig uppåt två meter över marken och kunde väga upp mot ett ton, den var bred över bogen och hade långa, svängda horn. Det sista överlevande exemplaret sköts i Polen på sextonhundratalet E.v.T.

nätverk av kanaler och bevattningsdiken, och det gav jordbrukarna en dramatisk avkastning. Nu kunde de odla tillräckligt mycket mat så att andra kunde bli krukmakare, präster och administratörer, och när vi kommer till det femte årtusendet F.v.T. har städer bildats. Mot slutet av det fjärde årtusendet F.v.T. var Uruk vid Eufrat en riktig storstad som bredde ut sig över 250 hektar – en yta ungefär lika stor som Soho i London – med kanaler, tempel och en befolkning på mellan 20 000 och 40 000 människor.

De administrativa kraven som ställdes för att kunna hantera en stor jordbruksregion utanför stadsmurarna betydde att Uruk även utvecklade världens första kända system med standardiserade vikter och mått som baserades på den börda en genomsnittlig man kunde bära (en talent) och längden på hans underarm (en kubit). Det första skriftspråket dyker också upp här. Till en början var det bara ett räknesystem – cirklar för tiotal, linjer för ental – men sedan började skrivarna lägga till piktogram som visade vad som räknades. Mot slutet av det fjärde årtusendet hade de utökat koden så att de kunde dokumentera det lokala språket och sedan litteraturen med tecken som ristades in i lertavlor med en kilformad ”stylus” i ett system som vi numera kallar för kilskrift.⁴

Framåt mitten av det tredje årtusendet F.v.T. täcktes Mesopotamien av ett lapptäcke av städer som styrdes av kungar, där en del hade tusentals invånare. Det går att berätta en liknande historia om Egypten dit jordbruket kom via Nilen under det sjätte årtusendet F.v.T. Komplex bevattningsteknik behövdes även här för att fånga in och leda om de årliga översvämningarna, och skördarna blev även här imponerande. Mot slutet av det fjärde årtusendet hade stora städer vuxit upp längs Nilen, och omkring 3000 F.v.T. gick de två rikena Övre och Nedre Egypten samman under de

4 Sumeriskan, som var världens första skriftspråk, har inga kvarvarande släktingar i dag. Likt många senare språk utgick det från grammatiska ”genus”, men det fanns varken maskulinum, femininum eller neutrum; i stället delade sumererna in sin värld i mänskligt (vilket inbegrep varor) och icke-mänskligt (till exempel djur).

”fortida dynastierna” som skrev hieroglyfer, byggde pyramider och härskade över mer än en miljon människor.

Detta är en berättelse som är så välbekant att den kan låta som ett öde: det är de första pinnarna på utvecklingsstegen man snickrade ihop på sjuttonhundratalet, där jägare blev herdar som blev jordbrukare som byggde städer och skaffade sig härskare, regler och institutioner: civilisation, kort och gott. Men i själva verket avslöjar den hålen i det traditionella narrativet om hur man utvecklar sig. Precis som tidigare mindre samhällen skapade kungadömena i Mesopotamien och Egypten inte sig själva. De var inte heller de enda betydande samhällena under den här perioden.

Till och med de allra tidigaste städerna behövde importera byggmaterial – timmer, sten och metall – långväga ifrån, vilket skapade ekonomiska band mellan kungar, gruvarbetare och timmerhuggare hundratals mil bort. Och under det tredje årtusendet F.v.T. inleddes en ny era med regelbunden långväga byteshandel i och med att bronset uppfanns. Fortida smeder skapade det nya ämnet genom att legera koppar med andra metaller, vilket gjorde att den blev starkare och fick lägre smältpunkt så att den gick lättare att gjuta och slipa till vassa egg. Snart användes den i allt från kokkärl och utsmyckningar till vapen och rustningar, men det fanns ett pris att betala. Koppar är svårt att hitta utanför bergrika områden, och brons av hög kvalitet legerades med tenn som är ytterligt sällsynt mellan Atlankusten och centrala Asien, där den utvanns av elamiterna – ”högländarna” på sumeriska – som höll till i sydvästra Iran och försedde Mesopotamien och länderna bortom det riket med metallen.

Resor och handel i en ännu större skala krävde nya transportsätt som även dessa importerades från andra platser, och det rörde sig inte om nymodigheter som upptäcktes av jordbrukande bönder i de berömda fortida ”civilisationerna” i Egypten och Mesopotamien, utan av herdar i norr och söder: hjulet och åsnan.

Hjulet inledde sitt segertåg på de kalla, grästäkta slätterna

på den eurasiska stäppen, som sträcker sig hundratals mil från Manchuriet till länderna ovanför Kaspiska havet och Svarta havet. Det platta landskapet som har få floder inbjöd till långa resor, och det gjorde även klimatet. Kreatur och får kunde erbjuda ett levande förråd av näring och kläder, men om man behövde transportera tunga saker var det enda sättet att rulla fram dem på en rad stockar eller dra dem i en släde, helst med hjälp av oxar.

Detta förändrades när hjulet och den än viktigare axeln uppfanns. Tusentals hjulförsedda vagnar har hittats i steppgravar som går tillbaka till det tredje årtusendet F.V.T. Dessa tidiga hjul gjordes av solida trästycken, och de skars inte ut som skivor av stammen, då hade de blivit svaga och ojämna, utan ur en långsgående plank. De var idealiska för oxdragna vagnar, och fram mot slutet av det fjärde årtusendet F.V.T. hade hjulen rullat in i Mesopotamien där de även användes för att dreja krukor.

Trähjul är bara ett gångbart alternativ om man har tillräckligt med virke av den rätta sorten, och rätt slags dragdjur. Boskapsherdar i östra Sahara och på Afrikas horn hade ingetdera, men nya genetiska studier tyder på att de tämjde den afrikanska vildåsnan och avlade fram tamåsnan. År 3000 F.V.T. hade djuret nått Egypten i norr, där vördnaden den med rätta väckte kan ses i en avancerad begravning som tio åsnor fick i staden Abydos. Till skillnad från hästen och oxen är åsnan en följeslagare som kräver ganska lite. Den är lätt att träna upp och ta hand om, den är säker på foten i oländig terräng, den äter allt, kan klara sig utan vatten i flera dagar och bära upp mot en tredjedel av sin egen vikt.

Detta är förstås mindre än vad en oxdragen vagn klarar av, men för långa transporter hade östafrikanerna Nilen, en flod som flyter snabbt på sin väg norrut samtidigt som den förhärskande vinden blåser söderut. Detta skapade ett idealiskt laboratorium för en annan ny teknik som kunde ge effektiva resor i båda riktningar på floden. Beskrivningar av båtar med segel dyker för första gången upp mot slutet av det fjärde årtusendet på föremål som tillverkats i norra Kush, och snart dyker de även upp i Egypten.

Seglandet måste till en början ha varit begränsat till floden: seglen som avbildas i dessa tidiga exempel sitter för långt föröver för att man ska kunna manövrera båtarna på öppet vatten. Åsnorna tar sig längre än så: kilskriftstecknet för "åsna" börjar dyka upp på lertavlor från slutet av det fjärde årtusendet i Uruk, och när vi kommer in i nästa årtusende dyker det även upp kvarlevor från djuren själva där.⁵

Farliga hav, hotfulla berg och torra öknar omöjliggjorde fortfarande direktkontakt mellan Egyptens uppodlade floddalar och västra Asien. Förbindelserna gick i stället längs en mer skyddad men mycket längre och indirekt rutt via hamnarna, slätterna och bergen i västra Levanten, en smal kustremsa som omgärdas av Libanonbergets massiva närvaro och som alltid har kopplat samman öst och väst, norr och syd.

De första resorna genom Levanten skedde över land. Åsnorna måste ha kämpat sig fram över Sinaihalvön och uppför Levantens kust innan de vände inåt mot floderna. Men även långsamma och indirekta kontakter kan få dramatiska effekter, och de skulle kunna förklara det skriftssystem som dök upp i Egypten mot slutet av fjärde årtusendet, som numera kallas hieroglyfer från det grekiska ordet för "helig skrift". De är formellt sett helt obesläktade med Mesopotamiens kilskrift, men att skriftspråket skulle uppstå samtidigt på två olika platser i världen är inte särskilt sannolikt.

Kontakterna började gå snabbare i mitten på det tredje årtusendet när Egyptens seglingsteknik utvecklades och dess fartyg började utforska Medelhavet. Runt 2600 F.v.T. dyker det upp egyptiska dokument som vittnar om regelbunden handel via havet med hamnar i Levanten. Ett århundrade senare avbildar egyptiska skulptörer havsgående fartyg med segel och riggar som hade kunnat hantera vinden och vågorna på öppet hav.

I mitten av det tredje årtusendet börjar skulpturer och bilder

⁵ Egyptierna, däremot, hade ingen större användning av hjulet, och inte av brons heller för den delen.

av båtar med segel även dyka upp på platser i Persiska viken. Det finns inga bevis på seglatser runt Arabiska halvön förrän under det första årtusendet F.V.T., och bilder på tidiga mesopotamiska och egyptiska båtar pekar inte på att de skulle vara av liknande modell, men precis som med hieroglyferna kan indirekta rapporter om havsgående segelfartyg i ett område mycket väl ha inspirerat folk i ett annat område.

Oavsett hur seglandet kom hit gav det även handelsmännen här tillgång till nya världar. Runt 2400 F.V.T. börjar det dyka upp exotiska stenar från avlägsna platser i gravarna vid Urs hamn: lapis lazuli från Afghanistan och turkoser från Uzbekistan, och även karneol från Indusdalen där jordbrukarna hade skapat enorma urbana landskap med befästa citadell, gatunät, monumentala bad och ett avloppssystem som alla hus var anslutna till.

Uppe i Medelhavet var Byblos huvudhamn för egyptiska handelskepp på väg norrut, och det var den i en sådan utsträckning att den egyptiska dokumentationen kallar alla havsgående segelfartyg för "Byblosskepp", även om de hade byggts vid Röda havet för att segla söderut till guldgruvorna i kungadömet Punt på Afrikas horn. Den främsta lasten som fraktades tillbaka från Byblos var alltid det hårda, hållbara cederträdet som fälldes på Libanonbergets sluttningar. Det användes i egyptiska gravar och tempel och även för att bygga egyptiska båtar, bland annat kung Khufus (Cheops) fyrtio meter långa gravskepp som begravdes intill hans stora pyramid i Giza.

Som en följd av den här speciella relationen växte Byblos, som tidigare varit en liten kustby som byggts vid en källa, till en livfull hamnstad med egyptiska manér, varor och inskriptioner, där bilder på traktens främsta gudinna Balaat Gebal framställer henne som en variant av den egyptiska gudinnan Hathor.

Även om det kom en strid ström av skepp och gott om folk att fråga måste själva seglandet ha tagit Byblosborna ett tag att bemästra: man måste lära sig hur man riggar fartygen – och hur man

bygger dem från första början, vilket kräver tillverkning av rep och segel och goda snickerikunskaper. Sedan återstår problemet med att hantera dem. Fram till mitten av andra årtusendet F.V.T. hade segelbåtar ingen köl som stabiliserade dem i hög sjö, och de hade ett ensamt fyrkantigt segel, vilket betydde att de behövde frånlandsvind för att kunna lämna hamnen och sidovind eller medvind för att kunna ta sig någonstans – även om åror kunde vara till god hjälp.

Men till sist började folket i Byblos och närliggande hamnstäder bygga egna skepp och man lärde sig tekniker för att segla västerut på ett hav som präglas av västliga vindar. Detta signalerade långt mer än små gradvisa framsteg inom marin kunskap och teknik: det markerade en ny början. Båtar som sätter segel kan färdas 10–15 mil om dagen, det är två eller tre gånger så snabbt som de snabaste kanoterna eller roddbåtarna, med mycket mindre ansträngning och mycket mer lastutrymme och en stabilare konstruktion. Kontakterna kring Medelhavet hade kommit och gått under flera årtusenden, men nu i och med seglen blev de bestående.

Nere i hamnen har det blivit dags att åter ge sig av. Våra Byblos-sjömän är bland de första som ger sig av västerut. Där kommer de att möta en mycket annorlunda värld där det inte finns några stater, städer, tempel och ingen skriven litteratur alls. I det vi nu kallar Europa fick människorna klara sig med knappa resurser, för det mesta i befästa byar och på utspridda gårdar, och man åt det man odlade på markerna. De såg inte själva sina liv som primitiva, och de såg sig inte heller som utpräglad fattiga: de hade inte läst de stora europeiska sjuttonhundratalstänkarna, och de visste inte att det var meningen att historien skulle marschera framåt mot urbanism, handel och juridik.

De var dock inte helt isolerade. Hjul går att hitta i centrala Europa under det fjärde årtusendet F.V.T., men de är inte lika användbara bland kullar och berg som på den platta stäppen eller i Mesopotamien, och de verkar inte ha nått de västligaste delarna

alls. Folk höll i stället kontakten via vattenvägar och färdades i små roddbåtar och kanoter som kunde ta sig två mil en bra dag: långsammare än en åsnekaravan, och mycket långsammare än att gå utan att bära på något. Trots det hände det att man färdades över stora avstånd. Men långt från huvudlederna för tekniska, handelsmässiga och politiska utbyten levde folk mindre komplexa liv, och fler saker förblev som de alltid hade varit.

Det skulle nu komma att förändras.